

Наталія Мамчур,
канд. пед. наук, старший викладач кафедри
української літератури та українознавства
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

**«ПРОСТЕЛИСЯ, ДОЛЕ, РУШНИКОМ БАРВИСТИМ...»
ВЕСІЛЬНИЙ РУШНИК УМАНЩИНИ ЯК ВИТВІР НАРОДНОГО
МИСТЕЦТВА**

Народне мистецтво українського народу, як і інших народів, має багатовікову історію і своїм корінням сягає в глиб віків. З цього погляду проникливою є думка Докії Гуменної, яка слушно вказує, що наша минувшина повна загадок і таємниць, вона все більше зацікавлює сучасні уми.

Історична Уманщина становить більшу частину етнокультурного регіону Східного Поділля. З давніх часів ця земля славиться мистецькими талантами, унікальними скарбами культурної спадщини, самобутніми народними традиціями.

Виняткове значення для Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини має розвиток у студентів факультету української філології, українознавців не лише педагога-майстра своєї справи, ерудованого спеціаліста, а й фахівця нової генерації, який володіє прикладними вміннями активізації процесу навчання і виховання учнів, що особливо актуально в умовах сучасної сільської школи, переваги якої в тому, що вона максимально наближена до природи, а село – правічна колиска національної культури, мови, християнської моралі, релігії, народних ремесел, звичаєвості.

Модель такого учителя науково обґрунтована і розроблена на факультеті української філології викладачами кафедри української літератури та українознавства і впроваджується у навчально-виховний процес. Тому максимальна дослідницька, наукова і пошукова робота сучасної молоді набуває особливого значення у популяризації матеріальної та духовної культури

українців. Саме реалізації такої мети слугує робота науково-методичного центру «Дослідження народної вишивки Східного Поділля», створеної з ініціативи завкафедри української літератури та українознавства, кандидата педагогічних наук, професора Сивачук Наталі Петрівни.

Одним із напрямків роботи центру є дослідження рушникової спадщини історичної Уманщини. За роки плідної пошуково-дослідної роботи викладачів зібрано більше чотирьох сотень стародавніх тканих та вишитих рушників, деяким з яких понад сто років.

Аналізуючи орнамент та техніки вишивки на рушниках Східного Поділля не можна стверджувати, що вони суто регіональні та місцеві, на них, звісно, мали вплив й інші етнографічні регіони України, це лише переконує нас у тому, що мистецтво вишивки розгалужений напрямок традиційної культури – зі своїми глибокими історичними коренями. Проте це величезний пласт народного доробку, який варто ретельно досліджувати й цінувати як національну святиню й вносити в сучасну обрядовість.

Загалом технологія вишивки та підбір орнаменту весільного рушника – це досить складна система, що komponується з різноманітних вишивальних стібків, яка перетворюється на знаки, символи, які взаємодіючи між собою, створюють цілісну енергетичну картину, зрозуміти яку сьогодні досить важливо.

Декорування обрядових рушників весільного призначення святкове, багате. До весільної орнаментальної символіки належать мотиви Дерева Життя, дуба, калини, суниць, ягідно-квіткових віночків, вінця-корони, пташок тощо.

Згідно з давніми канонами вишивання рушників, кожен з них ділиться на три приблизно рівні частини. Відома нині народна майстриня Уманщини Лідія Бебешко зазначає, що «шлюбний» рушник має чітко структуровані три частини-композиції: бережок, землю, небо. Бережок розмежовує потойбічне і земне життя. Під лінією землі-води зображуються могилки померлих предків, у які опущено грона винограду чи гірлянди квітів, щоб вони благословили молодят. Середня частина рушника означає подяку молодій парі живим

батькам і родичам. «Небо» рушника присвячується власне молодому подружжю. Найчастіше воно виглядає як пара пташечок (павичів, голубчиків, райських пташок, лебедів) повернутих одне до одного голівками. Отже, дві третини, з обох країв рушника, вишиваються, а середина завжди обов'язково залишається чистою. Вільна від візерунку частина уособлює зв'язок з космосом. Про це слід пам'ятати, komponуючи орнаменти на весільному рушнику. Якщо не знати цього, то добрий і щирий по формі напис-побажання насправді буде шкідливим для майбутнього молодого подружжя. Це може статися в тому випадку, коли він розташований над вишитими символами, що зображують самих молодят та їх майбутнє благополуччя. Тому, вишиваючи весільний рушник, слід пильнувати, щоб на шляху небесного благословення до молодої сім'ї не було ніяких символічних перешкод.

Рушник, на якому благословляють молодих, є основним. Цей рушник найдовший і найбагатший від інших, його вишиванню приділяли особливу увагу, адже він ставав оберегом майбутньої родини.

Дівчина психологічно і духовно готувалася до вишивання рушників: йшла до сповіді, молилася, брала благословення у священника.

Згідно із символікою орнаменту вишивки молодим дівчатам, вишивальницям, які поважають народні традиції рукоділля, необхідно знати і пам'ятати основні правила вишивання весільного рушника.

НАРОДНІ КАНОНИ ВИШИВАННЯ ВЕСІЛЬНОГО РУШНИКА

❖ Візерунок на весільний рушник обирає сама наречена, але при цьому вона повинна мати знання щодо символіки. Люди вірили в те, що «хто сам малюнок долі вибирає, той пустоцвіту в житті не має».

❖ Весільний рушник має вишивати лише майбутня наречена. Замовляючи весільний рушник кому б то не було іншому, майбутня дружина

ризикуює внести в майбутнє свого подружнього життя чужі думки та бажання, які можуть бути і недобрими.

❖ Рушник – це особлива святиня, то ж від зайвого ока роботу оберігали.

❖ Перш ніж узятися за вишивання, дівчина має помолитися і вимити руки, тобто повністю очистити себе від негативної енергії. Взавши в руки голку з ниткою, дівчина читала молитву, в якій просила Бога посприяти їй сотворити рушник, а на ньому – свою щасливу долю, і зі словами «Господи, допоможи» та перехрестивши починала вишивати.

❖ Для вишивання краще брати лляну тканину. Можна використовувати і спеціальне домоткане полотно для рушників, що є у продажу.

❖ Весільний рушник не повинен мати обрізних країв, бо, за легендою, нитка, що тче рушник, – «наче доля, повинна ходити зліва направо і не повинна обриватись». Кожна обірвана чи обрізана нитка по краю вказує на сварку молодого подружжя або на проблеми зі здоров'ям чоловіка чи жінки.

❖ Кожен кінець рушника вишивали знизу вгору, ніколи не перестрибували з одного кінця на інший. Якщо наречена не встигала, то їй могли допомогти мати, сестра, бабуся, хрещена мати, тобто хтось із близьких рідних.

❖ Рушники весільні та й багато інших починали вишивати в четвер молодого місяця – день, коли найбільше сприяють вищі сили, на цей день якраз припадає пік працездатності людини в тижні; починали вишивати вранці, сідаючи біля вікна так, щоб до світла передом або боком, але не спиною.

❖ Весільний рушник має бути не вузьким (від 35-45 сантиметрів) та досить довгим (на довге подружнє життя). Традиційно їх довжина сягає від двох з половиною до п'яти метрів. Адже короткий за розміром рушник, менший ніж зріст вишивальниці, може наврочити подружжю короткий вік. Розміри весільного рушника повинні ділитися на 7, це пов'язано з магичною

символікою даного числа. 7 – Священне число. Це число таємниці, 7 кольорів, 7 нот музики, 7 основних чакр людини.

❖ Важливо те, що рушник треба вишивати на цільному полотні і в жодному разі його не можна робити з двох зшитих частин, оскільки сім'я має бути єдиним цілим, а життєва дорога не повинна бути порізаною.

❖ Весільного рушника нікому чужому не показували, хіба тільки рідним у хаті, бо сторонній погляд вносить небажану енергетику. Існувало таїнство шлюбу. Рушник, на якому стояла пара наречених, молода ховала.

❖ Традиційно вишивали нитками червоного та чорного кольорів. Позитивним змістом наділені й монохромні червоні рушники.

❖ Найкраще зберігають енергетику шовкові нитки та вовняні. Гірше, але теж підходить для вишивання бавовняна заполоч (відома нині як «муліне»). Зовсім не придатним для вишивки за енергетичним змістом виявилось синтетичне волокно, наприклад, акрил.

❖ Бажано, щоб на двох боках рушника було 10 відмінностей. (10 – це Божественна повнота, воно означає повний шлях життя. Знак десятки складений з одиниці, що означає Буття, та нуля, що виражає небуття. Тобто воно містить у собі Дух та Матерію).

❖ Не можна вишивати в неділю та у релігійні свята.

❖ Не дозволялось вишивати під час грози, грому.

❖ Ніколи не бралися за вишивання зопалу, а спочатку роздумували, заспокоювались.

❖ Не можна прикрашати рушник вирізуванням, мережкою – життя буде дірчасте.

❖ Заборонялося весільні рушники вишивати вночі, бо в цей час, особливо з опівночі до трьох годин ночі, чаклюють відьми.

❖ Слід пильнувати за власним настроєм, вишивати рушник у доброму гуморі, не допускаючи поганих думок. Якщо ж під час роботи на вас знаходять негативні емоції – краще відкласти її на деякий час і повернутися до вишивання тоді, коли настрій покращиться.

❖ В процесі роботи годиться час від часу проказувати молитву або заклинання, щоб злі вітри не принесли якогось лиха чи напасті.

❖ Спершу потрібно вишивати правий кінець весільного рушника – для нареченого, відповідно протилежний кінець рушника – жіночий – вишивається останнім, на нього стає наречена. Щоб не сплутати на який бік ставати, потрібно зробити певні мітки на вишивці.

❖ Коли відкладали роботу до наступного дня, то не залишали полотно як-небудь, а акуратно його складали. Якщо залишити зім'ятим, то й доля так піде – не буде порядку.

❖ У жодному разі під час роботи не можна думати про погане, сваритися чи лаятися. В подружнє життя потрібно нести лише світлі та радісні думки.

❖ Голки, якими вишивали, дуже шанували, а коли вони губились, то це вважалося недобрим знаком. Тими голками, що починали вишивати, потрібно і закінчувати роботу. Не варто їх комусь позичати.

❖ Коли закінчилася нитка в голці, то засіяли нову і тільки тоді втикали голку в полотно.

❖ Вишивати весільного рушника потрібно охайно, не можна робити вузликів з виворітного боку, довгих протягувань нитки чи перехресних протягувань.

❖ Вважається, що лицьова сторона для людей, а виворітна – для Бога. Перша відображає те, що ми робимо, а друга – те, що ми думаємо. То ж якщо виворіт неохайний, то й життя подружньої пари буде лише на показ.

❖ Дрібні огріхи не випорюють, оскільки життя не можна прожити без помилок.

❖ Рушник вишивають з двох сторін, залишаючи центр білим. Це, по-перше, символізує потік Божого благословення та чисте, світле життя, а по-друге, не можна ставати ногами на вишивку, особливо на райських птахів, якщо вони є на рушникові.

❖ Нижню частину рушника бажано не торочити, а охайно підрубити або оздобити зв'язаним гачковим мереживом.

❖ По закінченню вишивки готову роботу не прали, щоб зберегти енергетику рушника.

❖ Рушник зберігали у скрученому вигляді, такий спосіб складання рушника забезпечував надійний захист від негативної енергетики та злих сил.

Хочеться сподіватися, що дані рекомендації принагідно будуть використані вишивальницями. Маємо щиру надію, що на Уманщині та на Україні загалом, серед молоді відродиться культура використання народного вишитого рушника у весільних обрядах, а подружня пара буде ставитися один до одного з повагою, любов'ю, терпінням, оберігати та бути розумними й поблажливими. Можливо тоді доля молодих сімей зокрема та країни в цілому буде щасливою.